

Janusz Mariański, *Godność ludzka – wartość ocalona. Studium socjopedagogiczne*, Płocki Instytut Wydawniczy, Płock 2017, ss. 202

W kontekście obserwowanych we współczesnych społeczeństwach zmian społeczno-kulturowych, badacze życia społecznego coraz częściej pytają o człowieka w perspektywie jego przyszłości. Niezwykle ważną w tym względzie sferą ludzkiego życia pozostaje moralność z konstytuującymi ją wartościami, normami i ocenami moralnymi. Dynamika przemian moralności przyczyniła się do „ukucia” różnych terminów, które charakteryzują współczesną rzeczywistość społeczną. Mówi się m. in. o atrofii więzi moralnych, o chaosie aksjonormatywnym, o destrukcji normatywności, o demontażu i destandaryzacji moralnej czy o wielu innych przejawach anarchizacji życia społecznego. Bez względu jednak na najbardziej finezyjne i trafne określenia, oddające specyfikę dokonujących się przemian, istotne pozostaje, że stajemy wobec faktu zmiany społecznej, która wnikając w jądro preferowanego przez jednostki i grupy społeczne systemu aksjonormatywnego, generuje nową jakość życiowych biografii.

Badając świat ludzkich wartości nie sposób nie zauważyć, że są one „związane nieodłącznie z godnością osoby ludzkiej i sprzyjają jej autentycznemu rozwojowi” (s. 57). Słuszna zatem wydaje się konstatacja, że „zagadnienie godności ludzkiej należy do ważnych – leżących w samym centrum – problemów moralnych współczesności. Można nawet mówić o swoistej eksplozji czy rewolucji godności ludzkiej. Nie ma innego pojęcia o tak wielkim znaczeniu dla kulturowej i moralnej przyszłości Europy oraz świata jak pojęcie godności osoby ludzkiej” (s. 7). Jako niezwykle istotna kategoria aksjologiczna i praktyczna, wartość ta stanowi fundament humanizmu i centralny komponent moralnego samorozumienia. Robiąc „karierę” w wielu międzynarodowych dokumentach, czy też konstytucjach różnych krajów i organizacji, godność ludzka cieszy się niesłabnącą popularnością we współczesnym dyskursie publicznym. Taki stan rzeczy przekłada się bez wątpienia na obserwowany w ostatnich dwóch dekadach wzrost opracowań naukowych, które z właściwą dla poszczególnych dyscyplin metodologią, podejmują analizę tej fundamentalnej wartości.

Podjęmowane coraz częściej w dyskursie naukowym interdyscyplinarne studium badanych kwestii, pozwala na komplementarne ujęcie analizowanej rzeczywistości prowadząc do jej głębszego zrozumienia. Taki walor posiada najnowsza publikacja ks. prof. Janusza Mariańskiego pt. *Godność ludzka – wartość ocalona? Studium socjopedagogiczne*. Jako socjolog, Autor omawianej publikacji, podejmuje problematykę godności ludzkiej jako wartości fundamentalnej, jako wartości osobowościowej i osobistej. W tym zakresie niezwykle istotne wydają się postawione pytania o to, „co dokładnie obejmuje godność ludzka i jakie są jej części składowe? Jakie działania i praktyki codzienne naruszają wrodzoną godność osoby ludzkiej? [...] Jak aktualna kondycja moralna społeczeństwa wpływa na pomniejszenie poczucia i stanu godności ludzkiej na poziomie świadomości i działań ludzkich oraz jak ją odbudować w wymiarach indywidualnych i wspólnotowych” (s. 15). Jako zaś doświadczony analityk życia społecznego, Profesor Mariański stawia niezwykle istotne z pedagogicznego punktu widzenia pytania: „czy odpowiednio przekazujemy nasze wartości moralne następnym pokoleniom, oraz jaki świat wartości tworzymy, który im prześlemy w przyszłości? Co należy zrobić, by ludzie na co dzień żyli w sposób godny i szczęśliwy? Czy i w jakim zakresie wychowanie progodnościowe (personalistyczne) powinno stać się integralną częścią wychowania moralnego na różnych jego poziomach i zakresach?” (s. 16).

Recenzowana publikacja składa się z trzech rozdziałów, w których lubelski socjolog koncentruje uwagę czytelnika na godności osoby ludzkiej jako wartości szczególnej, w jej różnych ujęciach i odsłonach. Pierwszy rozdział jest wyrazem troski Autora o komplementarne przedstawienie analizowanej wartości na tle obecnych w dyskursie naukowym koncepcji godności osoby ludzkiej. W jego pierwszej części czytelnik zostaje zapoznany ze słownikowymi określeniami godności ludzkiej, a następnie z ważnymi w znaczeniu teoretycznym i praktycznym typami omawianej wartości. Przywołane typologie autorstwa Adama Rodzińskiego, Czesława Bartnika, Andrzeja Kojdera czy Anieli Dylus, zostały dopełnione znaczącą dla zrozumienia omawianej kategorii aksjologicznej refleksją takich autorów, jak: Franciszek Mazurek, Henryk Skorowski, Janusz Nagórny, Barbara Skarga, Józef Życiński, Mieczysław Krąpiec czy Stefan Wyszyński. Część druga omawianego rozdziału, to zaproszenie do spojrzenia na godność ludzką z perspektywy społecznego nauczania Kościoła katolickiego. W tym kontekście rozważania „opierają się na normatywnej koncepcji osoby ludzkiej, która ma swoje uzasadnienie zarówno naturalne (filozoficzne), jak i

nadprzyrodzone (teologiczne). Osoba ludzka z jej godnością nie może stać się tłem czy instrumentem do realizacji innych, bardziej podstawowych celów. Transcendentna godność osoby ludzkiej stanowi wartość najwyższą i legitymizuje inne wartości będące aksjologicznym fundamentem życia społecznego” (s. 37-38).

Ukazanie godności osoby ludzkiej z perspektywy psychologicznej i socjologicznej, jak również analiza sytuacji, które zagrażają tej wartości, wpisuje się w treść rozdziału drugiego. „Jeżeli uznamy teologiczne i filozoficzne ujęcie godności ludzkiej za bardzo ważne, a nawet podstawowe, to nie jest ono jedynym i wystarczającym” (s. 62). Komplementarne ujęcie omawianej wartości, domaga się uwzględnienia perspektywy nauk opisowych. „Według psychologicznej i socjologicznej interpretacji idei godności (immanentna, nieegalitarna) są tacy, którzy ją mają, i tacy, którzy jej nie mają. Nie przysługuje ona każdemu człowiekowi bez wyjątku i w jednakowym stopniu. Człowiek w tej koncepcji wykazuje się godnością lub nie wykazuje w zależności od swoich cech i od indywidualnego sposobu postępowania, a także od warunków zewnętrznych o charakterze obiektywnym. Godność ta rozwija się podobnie jak inne właściwości człowieka. W sytuacjach osobistego zagrożenia człowiek traci swoją godność, utrzymuje ją lub ją odzyskuje” (s. 63). Autor podkreśla, że psycholog i socjolog zajmują się godnością osobową jako kategorią opisową i tylko w tej perspektywie może być ona przedmiotem realizowanych badań empirycznych.

Niewątpliwym walorem tej części publikacji jest analiza sytuacji społecznych zagrażających godności ludzkiej. W nowoczesnym społeczeństwie masowym godność człowieka jest bardzo często zagrożona i faktycznie naruszana. Od czasów zaprezentowanych przez Marię Ossowską sytuacji, będących przejawem instrumentalizacji człowieka, świat stał się areną ścierania różnego rodzaju nurtów światopoglądowych, mających ogromny wpływ na kondycję życiową jednostek i społeczeństw. Zatem godnym dostrzeżenia atutem publikacji jest przywołanie zawartej w dokumentach i przemówieniach Papieża Franciszka analizy sytuacji politycznych, społecznych i gospodarczych, które pozostają w sprzeczności z godnością osoby ludzkiej (s. 106-113). Jest to niezwykle istotna dla nauk społecznych aktualizacja spektrum zagadnień związanych z godnością osoby ludzkiej, która domaga się szczególnie od „empiryków” ciągłej poznawczej eksploracji. Słusznie lubelski socjolog postuluje, by w przyszłych badaniach społecznych „znacznie poszerzyć obszar sytuacji, poniżających człowieka lub naruszających jego godność. [...] Sfera zagrożeń dla godności ludzkiej w stosunkach międzyludzkich i w kontekstach sytuacyjnych o

charakterze instytucjonalnym jest bardzo rozległa i wciąż niedostatecznie opisana [...]” (s. 116).

Ostatni rozdział publikacji prezentuje zagadnienia związane z wychowaniem ku wartościom godnościowym. Przybliżając czytelnikowi pojęcie wychowania moralnego, Profesor Mariański przywołuje ważną w tym zakresie kohlbergowską koncepcję wychowania, jak również refleksję naukową takich autorów, jak chociażby: Józef Majka, Franciszek Adamski czy Krystyna Chałas. Zwracając uwagę na rolę, jaką w wychowaniu moralnym odgrywa akceptacja takich wartości jak prawda, wolność czy sprawiedliwość, Autor podkreśla, że „wychowanie powinno doprowadzić do tego, że człowiek będzie świadom nieporównywalnej z niczym wartości, jaką jest jego godność” (s. 131). Odczuwanie jej i respektowanie w życiu stanowi fundament animowania wychowanków w zakresie postaw i zachowań godnościowych. „Wychowanie godnościowe lub rola godności w wychowaniu odnosi się do ukształtowania dobrego człowieka w sensie moralnym” (s. 133).

W tym zakresie nie do przecenienia pozostaje rola rodziny, jako środowiska kształtowania postaw godnościowych. Wskazując na jej doniosłość, jako grupy społecznej o istotnym znaczeniu w zakresie wychowania, pierwszej szkoły człowieczeństwa czy też uprzywilejowanego środowiska, które pobudza rozwój potencjału osobowego i społecznego, lubelski socjolog zwraca uwagę, że rodzina jest najważniejszą grupą odniesienia normatywnego. Będąc jedną z najważniejszych instancji wychowawczych i nośników socjalizacji „przekazuje nie tylko określony zasób wiedzy, ale i pewien system wartości, dążeń i aspiracji życiowych. W niej najskuteczniej weryfikuje się świat wartości i tworzy się ich synteza” (s. 148). Dostrzegany przez socjologów proces utraty przez rodzinę swoich podstawowych funkcji socjalizacyjnych i wychowawczych, winien bez wątpienia obligować tak rodziców jak i wszystkich zaangażowanych w szeroko rozumiany proces wychowawczy do zapoznania się i wnikliwej analizy przedstawionego w publikacji spektrum zagadnień. Doniośle w tym względzie wybrzmiewa postulat zintegrowanego wychowania moralnego. Nie sposób bowiem nie zgodzić się ze stwierdzeniem, że „brak współdziałania pomiędzy instytucjami wychowującymi, osłabia skuteczność oddziaływania rodziny, a niekiedy prowadzi do zaburzenia i dezintegracji osobowości wychowywanych dzieci” (s. 160).

Obecny na rynku wydawniczym kanon publikacji podejmujących ważne dla życia społecznego zagadnienia, poszerza się o cenne dla zrozumienia człowieka i

dokonującej się w społeczeństwie zmiany studium godności osoby ludzkiej. Zwracając uwagę na rangę, jaką powinno przypisywać się godności osoby ludzkiej, jak również na potrzebę wyczulenia na tę kategorię aksjologiczną, Profesor Mariański podkreśla, że „kondycja moralna społeczeństw zależy ostatecznie od samych ludzi wywołujących kierunkowe zmiany i kształtujących procesy społeczne. [...] moralność jest zbyt poważną sferą myślenia i działania, by pozostawić ją w wyłącznej gestii jednostek. Potrzebne jest oddziaływanie różnorodnych instancji wychowawczych. Nie wystarczy jedynie obserwować i opisywać. Nie można pomijać pytań o sens i kierunek tego wszystkiego, co się dzieje w życiu codziennym poszczególnych jednostek i całego społeczeństwa. Wychowanie neutralne aksjologicznie lub uwolnione od wartości jest drogą donikąd. Ważne jest tworzenie klimatu szacunku dla osoby ludzkiej i jej godności” (s. 168-169).

Zarówno walor poznawczy, jak i systematyzujący wiedzę odnoszącą się do godności osoby ludzkiej, zachęcają do lektury omawianej publikacji, dając możliwość głębszego zrozumienia analizowanej kategorii aksjologicznej. Zdecydowanie *in plus* należy ocenić troskę, jaką lubelski badacz życia społecznego przykładą do właściwego rozwoju bliskiej sobie dyscypliny naukowej. Zwracając uwagę na fakt, że osoba ludzka powinna być umieszczona w centrum wszystkich projektów rozwoju ludzkiego, uwrażliwia, że „problemy społeczne związane z godnością ludzką nie mogą być w naukach społecznych już dłużej niedoceniane i marginalizowane, tym bardziej lekceważone” (s. 164). Dostrzegając z kolei potrzebę promocji problematyki godności ludzkiej w naukach empirycznych i normatywnych, Autor postuluje, by przedstawiciele nauk opisowych wystrzegali się pokusy pretendowania do roli tłumaczących jednoznacznie i ostatecznie problemy ludzkiego życia *besserwisserów*.

W czasach, w których człowiek doświadcza aksjonormatywnego zamętu, coraz częściej stawiane są pytania o istotne dla ładu społecznego wartości. Na jedną z ważniejszych w tym zakresie indagacji odpowiada bez wątpienia recenzowana publikacja. Koncentrując czytelnika na fundamencie kształtującym tożsamość współczesnych Europejczyków, a tym samym współczesnych Polaków, prowadzi do godnej uwagi konstatacji: „Godność jako wartość musimy ocalić. Realizacja wartości moralnych, w tym i wartości godnościowych, nie jest łatwa, ale najszlachetniejsze cele są zawsze najtrudniejsze do osiągnięcia. Trzeba zatem pracować i nigdy nie poddawać się okolicznościom i sytuacjom zagrażającym godności osoby ludzkiej” (s. 171). Ten swoisty dezyderat niech inspiruje do dalszej eksploracji bardzo ciekawej problematyki,

jak również inicjuje dalsze badania i dyskusje nad jakże ważną dla człowieka i społeczeństwa wartością.

Marcin Rola